

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄՈՒՍԱԵԼՅԱՆ ՏԱԹԵՎԻԿ ՎԱԼԵՐԻԻ

**ՀԱԿԱՄԵՆԱՇՆՈՐՀԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Ը. 00.02 «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և կառավարում»
մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի
հայցման ատենախոսության

ՄԵՂՍԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2013

Ատենախոսության թեման հաստատվել է ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության
ինստիտուտում

Գիտական ղեկավար՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ՎԱՐԴԱՆ ԲԱԲԿԵՆԻ ԲՈՍՏԱՆՁՅԱՆ

Պաշտոնական

տնտեսագիտության դոկտոր,
պրոֆեսոր
Միքայել Վարազդատի Միքայելյան

ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության թեկնածու
Կարապետ Հովհաննեսի Առաքելյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական
համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2013թ . դեկտեմբերի 6-ին, ժամը 13.30-ին
Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի տնտեսագիտության թիվ 015
մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0009, ք, Երևան, Խ. Աբովյան 52:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2013թ. նոյեմբերի 5-ին:

Տնտեսագիտության թիվ 015 մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար, տեխ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր՝

Ա.Հ. ԱՌԱԲԵԼՅԱՆ

ԱՏԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Տնտեսության պետական կարգավորման կարևորագույն խնդիրներից է հակամենաշնորհային քաղաքականության և ազատ մրցակցության պաշտպանության հարցը: Շուկայական համակագի զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը հանդիսանալով՝ ազատ մրցակցությունը իր բազմաբնույթ դրսևորումներով նպաստում է գիտատեխնիկական առաջընթացին և ինովացիոն ծրագրերի ներդրմանը տնտեսության ճյուղերում, խթանում արտադրական տեխնոլոգիաների արդիականացումը, ապահովում ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում, արտադրական ծախքերի կրճատում և արտադրանքի որակի շարունակական բարելավում, գնագոյացման արդյունավետ մեխանիզմների ձևավորում ու տնտեսական ներուժի ընդլայնում, ի վերջո՝ հանգեցնելով երկրի սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման:

Կատարյալ մրցակցային և մաքուր մենաշնորհային շուկաների համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շուկայի ինչպիսին լինելու մեջ (մրցակցային, թե ոչ մրցակցային) շահագրգռված են թե հասարակությունը, թե պետությունը: Այս դեպքում, խնդիրը ոչ միայն տնտեսական արդյունավետության շրջանակում է, այլ նաև սոցիալական հավասարության և արդարության ենթատեքստում: Ընդ որում, եթե հասարակությունը հակված է զարգացումներն ու միտումները գնահատել կարճաժամկետ հատվածում, ապա պետությունը պարտավոր է դա անել նաև ավելի երկար ժամանակահատվածի համար: Փաստորեն պետությունը երկատվում է այդ ժամկետներում՝ համապատասխան քաղաքականություն որդեգրելիս: Մենաշնորհների գոյության պայմաններում նա ապահովում է հասարակության մի մասի զբաղվածության խնդիրը՝ միևնույն ժամանակ որոշակիորեն անտեսելով հասարակության մյուս մասի (սպառողների) շահերը: Կատարյալ մրցակցության պարագայում լուծելով սոցիալական արդարության խնդիր պետությունը կրում է նկատելի կորուստ ներուժային նորամուծությունների հնարավորության մեջ: Եվ այսպես շարունակ, այսինքն մենաշնորհային և մրցակցային շուկաների գնահատման գործում մշտապես առկա է ընտրության դժվարին խնդիր: Սակայն, սկնհայտ է մեկ այլ նկատառում. պետք չէ ընտրություն կատարել միանշանակ և անվերապահ բոլոր դեպքերի համար: Անընդունելի է ընտրության հետ կապված դժվարություններից խուսափելու նպատակով բացառել դրա հնարավորությունն ընդհանրապես: Հակառակը, հենց ընտրություն կատարելու հնարավորությունն է, որ թույլ կտա ճիշտ որոշումներ ընդունելու՝ կախված իրավիճակի թելադրանքից: Մեկ այլ խնդիր է ընտրության ձևախեղում թույլ չտալը, ինչը ենթադրում է ինչպես ճիշտ և հիմնավորված ընտրության իրականացում, այնպես էլ ընտրված մոդելի պատշաճ կիրառում: Ինչ վերաբերում է ընտրության սուբյեկտին, այսինքն թե ով է այն կատարելու, ապա տրամաբանական է, որ դա պետք է լինի բոլոր տեսակի շահերի կրողը: Այնտեղ պետք է հանդես գան և բախվեն այդ շահերը՝ պետությանը պարտադրելով կատարելու իր և հասարակության համար ռացիոնալ քայլեր: Իսկ այդ «սուբյեկտը», մեր կարծիքով, հենց մրցակցային միջավայրն է, որտեղ վերը նշված շահերի բախումը կարող է ծնել բազմաթիվ մրցակիցներ կամ թույլ տալ գոյատևելու մենաշնորհին՝ որոշակի ժամկետում, որոշակի նպատակներով:

Հայաստանի Հանրապետությունում մրցակցային միջավայրի բարելավման և ոլորտը կարգավորող պետական կառույցի գործնեության արդյունավետության բարձրացման նպատակով տնտեսական մրցակցության պաշտպանության իրավական հիմքերի ձևավորման ուղղությամբ իրականացվել են որոշակի բարեփոխումներ, սակայն գործադրված միջոցները մի

շարք օբեկտիվ և սուբեկտիվ գործոնների առկայության պատճառով մրցակցության պաշտպանության առումով դեռևս ցանկալի արդյունքերի չեն հանգեցրել:

Ատենախոսության թեմայի ընտրությունը պայմանավորված է ՀՀ շուկայում հակամենաշնորհային քաղաքականության ձևավորման, դրա իրականացման արդյունավետ մոտեցումների մշակման, և այդ համատեքստում՝ ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության հետ կոորդինացված զարգացման ուղիների բացահայտման անհրաժեշտությամբ: Այս հանգամանքով էլ պայմանավորված է ատենախոսության թեմայի **արդիականությունն ու հրատապությունը:**

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության հիմնական նպատակը Հայաստանի Հանրապետությունում մրցակցային շուկայի զարգացման և տնտեսական մրցակցության պաշտպանության ասպարեզում պետական քաղաքականության գնահատումն է, դրա իրականացման հետ կապված հիմնախնդիրների լուծման ուղիների բացահայտումը, հակամենաշնորհային քաղաքականության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հայեցակարգային մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումը:

Այդ նպատակին հասնելու համար ատենախոսությունում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- բացահայտել հակամենաշնորհային քաղաքականություն էությունը և հետազոտել մրցակցային միջավայրի ձևավորման պայմանները ՀՀ-ում,
- ուսումնասիրել տնտեսական մրցակցության գնահատման մոտեցումները և համաշխարհային պրակտիկայում ընդունված չափանիշների հիման վրա ձևավորել ՀՀ-ում դրա պաշտպանության գնահատականներ,
- վերլուծել մրցակցային միջավայրի պետական կարգավորման տնտեսական հիմքերը և մշակել Հայաստանում հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացման հիմնական սկզբունքները,
- բացահայտել և գնահատել ՀՀ մրցակցային միջավայրի բարելավմանն ու զարգացմանը միտված հիմնական քայլերը,
- ուսումնասիրել տնտեսական մրցակցության ոլորտը կարգավորող օրենսդրական դաշտը և բացահայտել դրա կատարելագործման հնարավորություններն ու ուղղությունները,
- մշակել ՀՀ-ում մրցակցային շուկայի զարգացման և տնտեսական մրցակցության պաշտպանության ուղիները:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Ուսումնասիրության օբյեկտը Հայաստանի Հանրապետության մրցակցային միջավայրն է, իսկ ուսումնասիրության առարկան՝ իրականացվող հակամենաշնորհային քաղաքականությունը:

Ատենախոսության տեսամեթոդական և տեղեկատվական հիմքերը: Ատենախոսության համար տեսամեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տարբեր դպրոցների, ուղղությունների, մասնավորապես, մրցակցության տեսության դասական աշխատությունները, շուկայական և անցումային շրջանի տնտեսությունների հիմնախնդիրների ու դրանց կարգավորման վերաբերյալ հայ և արտասահմանյան հետազոտողների կողմից մրցակցության և մրցունակության, հակամենաշնորհային քաղաքականության բնագավառներում կատարված

ուսումնասիրություններն ու հետազոտությունները, ինչպես նաև տարբեր փորձագետների գնահատականներ:

Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ և արտասահմանյան երկրների օրենքները և իրավական ակտերը, ՀՀ ԱՎԾ-ի, ՀՀ ԿԲ-ի, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության, Արժույթի միջազգային հիմնադրամի, Համաշխարհային բանկի հրապարակումները և պաշտոնական տեղեկագրերը, այդ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքներն ու օրենսդրական ակտերը, *internet* տեղեկատվական ցանցը: Կատարված ուսումնասիրությունների համար լայնորեն օգտագործվել են ՀՀ ՏՄՊՊ հանձնաժողովի ծրագրերն ու հաշվետվությունները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Ատենախոսությունում իրականացված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա ստացվել են տեսական, մեթոդական և գործնական նշանակություն ունեցող մի շարք արդյունքներ, որոնցից գիտական նորույթն արտացոլող հիմնական դրույթներն են.

- ՀՀ տնտեսությունում մրցակցային հիմքերի ձևավորման կիրառվող մոտեցումների արդյունավետության գնահատման հիման վրա բացահայտվել են հանրապետությունում տնտեսական մրցակցության պաշտպանության իրականացման առանձնահատկությունները և առաջարկվել են տնտեսության մրցունակության բարձրացմանն ուղղված պետական քաղաքականության ուղիներ,
- համաշխարհային մրցակցության համաթվի, ինչպես նաև մրցակցության հիմնահարցերի ուսումնասիրության հիման վրա առաջարկվել են մրցակցության կարգավորման համաշխարհային փորձի տեղայնացման հնարավոր մոտեցումներ՝ հաշվի առնելով ՀՀ տնտեսության առանձնահատկությունները,
- գործոնային վերլուծության արդյունքում առաջարկվել են ՀՀ տնտեսության մրցակցային առավելությունների բարձրացման և տնտեսության մեջ մրցակցային միջավայրի առողջացումն արգելակող խոչընդոտների և առկա թերությունների վերացման առաջնահերթ միջոցառումները,
- մրցակցային ոլորտը կարգավորող իրավական հիմքերի վերլուծության արդյունքում մշակվել են ձեռնարկությունների մրցունակության բարձրացմանը միտված և մրցակցային միջավայրի բարելավմանն ուղղված օրենսդրական դաշտի կատարելագործման հիմնական ուղղությունները:

Հետազոտության արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը: Ատենախոսությունում ներկայացված ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանը միտված հակամենաշնորհային քաղաքականության կատարելագործման, օրենսդրական բարեփոխումների և առողջ մրցակցային միջավայրի ձևավորման առաջարկությունները կարող են կիրառվել ինչպես ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության իրականացման, այնպես էլ տնտեսության մրցունակության բարձրացման պետական ռազմավարության մշակման ժամանակ:

Ատենախոսության արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Ատենախոսության հիմնադրույթները և ուսումնասիրության արդյունքները քննարկվել են ՀՀ ԳԱԱ Մ.Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտում: Հետազոտության հիմնական արդյունքներն ամփոփվել են հեղինակի կողմից հրատարակված հինգ գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսությունը կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսությունը շարադրված է 144 մեքենագիր էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության *ներածությունում* հիմնավորված է թեմայի արդիականությունն ու ձևակերպված խնդիրների կարևորությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը, տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը, ուսումնասիրության օբյեկտն ու առարկան, արդյունքների գիտական նորույթն ու գործնական նշանակությունը՝ արված առաջարկություններով:

Աշխատանքի առաջին գլխում՝ *«Հակամենաշնորհային քաղաքականությունը որպես տնտեսական կայուն զարգացման կարևորագույն պետական գործառույթ»*, վերլուծվել և ներկայացվել են «հակամենաշնորհային քաղաքականություն» և «տնտեսական մրցակցություն» հասկացությունների տեսամեթոդական հիմքերը, հետազոտվել են մրցակցային միջավայրի ձևավորման պայմանները, մենաշնորհի առաջացման հիմքերը, դրանց ձևերն ու դրսևորումները, ազդեցությունը տնտեսական համակարգի վրա, գնահատվել է տնտեսական մրցակցության դերն ընդհանուր զարգացման գործում, ուսումնասիրվել է մրցակցության պաշտպանության և հակամենաշնորհային քաղաքականության ոլորտում առկա միջազգային փորձը::

Շուկայի արդյունավետ գործունեության ընդհանուր պայմաններ թելադրող առավել ազդու գործոն է մրցակցային հարաբերությունների զարգացվածության աստիճանը: Ինչպես մրցակցային միջավայրի զարգացման, այնպես էլ հակամենաշնորհային քաղաքականության ազդեցության նշանակալի շրջանակ են ներկայացնում շուկա կամ արտադրության ճյուղ մուտք գործելու արգելքները: Դրանք, ընդհանուր առմամբ, պայմանավորված են տվյալ շուկայի կամ ճյուղի առանձնահատկություններով և կարող են լինել կառուցվածքային, կոնյունկտուրային, վարքագծային կամ վարչական: Պետության խնդիրն է կարողանալ տարանջատել ձեռնարկատիրական անբարեխիղճ վարքը հակամրցակցայինից, բացահայտել մրցակիցներին շուկայից դուրս մղելու պատճառները: Հակամրցակցային վարքի դեպքեր կարող են առաջանալ, երբ տեղի է ունենում գերիշխող դիրքի չարաշահում կամ ստեղծվում են դրա հավանականությունը մեծացնող և մրցակիցներին շուկայից դուրս մղելուն նպաստող համակենտրոնացումներ և համաձայնություններ: Այդպիսի դեպքեր կարող են առաջանալ նաև, երբ իրականացվում է շուկայի կառուցվածքային տեղաշարժի հետ ուղղակի կապ չունեցող և գործարար շրջանառության սովորույթներին ու ձևավորված սկզբունքներին հակասող ձեռնարկատիրական գործունեություն:

Հաջող փոխհամաձայնեցված գործողությունների համար նպաստավոր պայմաններ են հիմնականում հանդիսանում.

- կայուն շուկայական պայմանները՝ շուկայի կայուն սահմաններ, պահանջարկի ճկունության ցածր մակարդակ, շուկա մուտք գործելու արգելքների առկայություն,
- համաձայնության մասնակիցների ռազմավարությունների թափանցիկությունը,
- մրցակիցների անբավարար ռեսուրսը՝ մոնոպոլ գործողություններին արձագանքելու և համաձայնության մասնակիցների մոտ մրցելու ձգտումը բարձրացնելու կարողություն:

Մրցակցության պաշտպանության տեսանկյունից համաձայնությունների կարգավորման խնդիրը կարող է լուծվել բազմաթիվ գործոնների ուսումնասիրության և դրանց գնահատման արդյունքում: Դրանցից առավել հատկանշականներն են իրացվող ապրանքի կամ մատուցվող ծառայության գինը, պահանջարկի ճկունությունը և դիմամիկան, արտադրության ծավալները, միմյանց հանդեպ կոորդինացիայի ենթակա մասնակիցների վստահությունը, ապրանքի տարբերակումը և այլն:

Մրցակցային միջավայրը տվյալ շուկայում բնութագրվում է դրանում գործող սուբյեկտների թվով, շուկա մուտք գործելու և դուրս գալու ազատության աստիճանով, շուկայի մենաշնորհային մակարդակով, շուկայական գների տեսակարար կշռով, մրցակցային ուժերի առկայությամբ, դրանց միջև փոխադարձ կապերով ու կախվածությամբ, ձեռնարկատիրական ռիսկի մակարդակով և այլն:

Հակամենաշնորհային արդյունավետ քաղաքականության իրականացումն ենթադրում է նպատակամետ և համալիր քայլեր՝ ուղղված մրցակցային միջավայրի ձևավորմանն ու զարգացմանը: Ընդ որում, այդպիսի նպատակի իրագործումը և մրցակցային մշակույթի ձևավորումը պահանջում է որոշակի «ինստրուկցիոն» գործընթաց՝ պայմանավորված

քաղաքական, տնտեսական, կազմակերպչական, բարոյահոգեբանական, և այլ գործոններով, ինչպես նաև իրավական դաշտի ձևավորմամբ և շարունակական կատարելագործմամբ:

Հակամենաշնորհային քաղաքականության հիմնական նպատակը մենաշնորհներից շուկայի մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության և դրանում ազատ մրցակցության ապահովումն է՝ իրականացնելով մենաշնորհային դիրք ունեցող տնտեսավարող սուբյեկտների գործունեության սահմանափակում, փոքր և միջին ձեռնարկատիրությանը պետական աջակցություն, դրա համար բարենպաստ պայմանների ստեղծում և այլն: Այլ խոսքով, մենաշնորհացման բարձր մակարդակը զսպելու և տնտեսության վրա դրա բացասական ազդեցությունը կանխելու համար պետությունը պարտավոր է իրականացնել հակամենաշնորհային քաղաքականություն: Նշենք նաև, որ երբեմն մենաշնորհների գոյությունը կարող է լինել օրինաչափ և անհրաժեշտ, սակայն, ամեն դեպքում, պետության կողմից դրանց հանդեպ պետք է իրականացվի խիստ վերահսկողություն, որպեսզի թույլ չտրվի մենաշնորհների կողմից իրենց դիրքերի չարաշահում:

Շուկայում բարենպաստ մրցակցային միջավայրի ձևավորման հարցում կարևոր դեր ունեն հակամենաշնորհային օրենսդրությունը, ինչպես նաև դրա գործադրման համար պատասխանատու պետական մարմինները: Ակնհայտ է, որ միայն վերջիններիս ճիշտ և հետևողական աշխատանքի դեպքում է հնարավոր ապահովել տնտեսական համակարգի արդյունավետ զարգացումը: Հակամենաշնորհային քաղաքականությունն, ըստ էության, հանդիսանալով պետության կողմից իրականացվող ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության կարևոր մասը, կոչված է ստեղծելու նպաստավոր պայմաններ տնտեսության բոլոր ճյուղերի և ոլորտների զարգացման համար. խթանելու տնտեսական աճը, չխախտելով մակրոտնտեսական հավասարակշռության ապահովման և հայրենական ապրանքարտադրողների մրցունակության բարձրացման ընթացքը:

Հարկ է սակայն նշել, որ այդպիսի նպատակի իրագործումը չափազանց բարդ խնդիր է, քանի որ տնտեսավարող սուբյեկտների շրջանում մենաշնորհային գործունեություն իրականացնողները և անբարեխիղճ մրցակցության դաշտում գտնվողները, որպես կանոն, դիմում են արգելված այնպիսի քայլերի, որոնց բացահայտումը և համապատասխան պատժամիջոցների կիրառումն երբեմն դառնում է անհնար: Այդ իսկ պատճառով, հակամենաշնորհային քաղաքականություն և տնտեսական մրցակցության պաշտպանություն իրականացնող պետական մարմիններն ոչ միայն պետք է կարողանան արագորեն հայտնաբերել ու պատժել մենաշնորհային արգելված գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության ամենատարբեր, իսկ հաճախ նաև չափազանց դժվար բացահայտվող դրսևորումները, այլև պետք է տիրապետեն գործուն մեխանիզմների տնտեսական շրջանառության բնականոն ընթացքի խաթարումը բացառելու համար:

Մտենախոսության երկրորդ գլխում՝ **«Հակամենաշնորհային քաղաքականության առանձնահատկությունները Հայաստանի Հանրապետությունում»**, ուսումնասիրվել են ՀՀ տնտեսական համակարգի կառուցվածքային առանձնահատկությունները հակամրցակցային միտումների ձևավորման տեսանկյունից: Շուկայական հարաբերություններին անցման հիմնական խոչընդոտներից մեկը և, թերևս ամենակարևորն այն է, որ Հայաստանն, ինչպես և մնացած հետխորհրդային հանրապետությունները տնտեսական հորձանուտի մեջ մտան անկում ապրող տնտեսության ժառանգությամբ: Ընդ որում, տարիներ շարունակ այդ անկումը խորանում էր պայմանավորված ոչ միայն վճարունակ պահանջարկի ազդեցությամբ, այլև տոտալիտար երկրներին բնորոշ հոգեբանության պահպանմամբ, ըստ որի տնտեսության հիմք էր համարվում ծանր արդյունաբերությունը: Այս պայմաններում սպառողական ապրանքների արտադրությունը և ծառայությունների ոլորտը, բնականաբար, ստանում էին երկրորդ կարգի դերակատարություն: Նման մտածողությամբ էլ, ըստ էության, պայմանավորված էր պետության կողմից իրականացվող ներդրումային քաղաքականությունը, ինչի արդյունքում հանրապետությունում ձևավորվեց մի տնտեսություն, որի արտադրական կառուցվածքը հետագայում պետք է մտներ լուրջ հակասությունների մեջ շուկայական տնտեսության պահանջների և սկզբունքներ հետ:

ՀՀ արդյունաբերության դինամիկայի վերլուծությունը շուկայական հարաբերությունների ձևավորման անցած ժամանակաշրջանում ցույց է տալիս, որ բարեփոխումների արդեն իսկ առաջին փուլում արձանագրվեց արտադրության անկման բարձր տեմպեր, որը հանգեցրեց եկամուտների և վճարունակ պահանջարկի կտրուկ կրճատման: Այդ միտումը դրսևորվում էր նաև քայքայվող ձեռնարկությունների թվաքանակի աճով, որոնք, անկախ գործունեությունը

շարունակելու համար գործադրած ջանքերին, այդուհանդերձ, հայտնվեցին ֆինանսական ծանր վիճակում:

Գիտարկվող ժամանակաշրջանում խիստ կրճատվեց արտադրական պոտենցիալը և կտրուկ մեծացավ տնտեսության տեխնոլոգիական խզվածքը: Մեծ չափով կրճատվեցին նաև ներդրումները արտադրական ոլորտում, ինչը բացառեց նույնիսկ հիմնական ֆոնդերի պարզ վերարտադրությունը: Ակնհատ է, որ հիմնական կապիտալում իրական ներդրումների կրճատումը հանգեցնում է բարոյապես և ֆիզիկապես հնացած տեխնիկայի տեսակարար կշռի մեծացման, դրանից բխող իր բոլոր հետևանքներով: Հատկապես շուկայական հարաբերությունների պայմաններում ներդրումների ցանկացած կրճատում ուղղակիորեն նշանակում է ձեռնարկությունների մարտավարությունը զարգացման ռազմավարությունով փոխարինելու հնարավորությունների բացառում:

Մրցակցային միջավայրի առկայությունը բնականորեն հանդիսանում է շուկայական հարաբերությունների արդյունք, սակայն առանց հիմնավորված և ուղղակի պետական միջամտության կարող է տեղի ունենալ դրանց միջև գոյություն ունեցող տրամաբանական կապի այլափոխում: Ինչ վերաբերում է մրցակցային միջավայրի այսպես կոչված «առկայության չափին», ապա անցումային տնտեսության պայմաններում, դրա գոյությունն անշուշտ, պետք է կարևորվի և գործադրվեն քաղաքական, տնտեսական, կազմակերպչական, իրավական և այլ բնույթի քայլեր հնարավորինս արագ հասնելու ազատ մրցակցության: Միայն այս դեպքում է հնարավոր ապահովել շուկայական հարաբերությունների արդյունավետությունը և հասնել սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման: Այլ խոսքով, Հայաստանում առողջ մրցակցային միջավայր ստեղծելու համար նվազագույն պարտադիր պայման է դառնում հանրապետությունում ազատ տնտեսավարող սուբյեկտների և շուկայական հարաբերություններին «հարմարեցված» պետական մասնակցության հիմնավորված և ճկուն մոդելի առկայությունը:

Շուկայական հարաբերությունների ձևավորման համար Հայաստանում ընտրվեց ազատական բարեփոխումների առավել արմատական՝ այսպես կոչված «ցնցումային», տարբերակը, որը հնարավորինս արագ ու արմատական լուծումներ էր ենթադրում: Ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ հետխորհրդային երկրների կառավարությունների կողմից զարգացման այդպիսի մոդելին գերապատվություն տալը, թերևս մի շարք բացատրություններ ուներ: Առաջինը՝ քաղաքական առումով որդեգրվել էր ժողովրդավարական արժեքային համակարգը, որն էլ տնտեսության մեջ ենթադրում էր առավել ազատական մոտեցումների կիրառում: Երկրորդը՝ ազատական վերափոխումների սկզբնափուլում կառավարությունները վայելում էին հասարակության եթե չասենք աջակցությունը, ապա գոնե բացակայում էր ընդգծված դիմադրությունը վարվող ուղեգծին: Այդպիսի վերաբերմունքն, անշուշտ, չհանգեցրեց վարվող տնտեսական քաղաքականության այլընտրանքներ ստեղծելու անհրաժեշտության: Երրորդը՝ վերջապես, միայն նման մոդելի ընտրության դեպքում էր հնարավոր ակնկալել Արևմուտքի հզոր ֆինանսական կառույցների (Համաշխարհային բանկ, Արժույթի միջազգային հիմնադրամ և այլն) կողմից անհրաժեշտ աջակցություն:

Այսպիսով, հարկ է նշել, որ ազատական բարեփոխումների հաջողության կարևոր նախադրյալ էր դիտվում հասարակական համաձայնության և քաղաքական հանդուրժողականության մթնոլորտի ձևավորումը: Դրան հասնելու, ինչպես նաև ազատական հարաբերություններին բնորոշ տրամաբանությամբ առաջնորդվելու համար անհրաժեշտ էր.

- տնտեսական իշխանության և ռեսուրսների բաշխման կենտրոնացված պլանային համակարգից անցում շուկայական հարաբերությունների վրա հիմնված տնտեսավարման համակարգի,
- պետական սեփականության մենաշնորհի վերացում, տնտեսական իշխանության ապակենտրոնացում և բազմասեփականության սկզբունքների արմատավորում,
- շուկայական ենթակառուցվածքների և մեխանիզմների ստեղծում,
- տնտեսության պետական կարգավորման սկզբունքների վերանայում,
- ներդրումների և մակրոտնտեսական պահանջարկի խրախուսում,
- մակրոտնտեսական կայունության ապահովում՝ տղաճի զսպում, պետական բյուջեի դեֆիցիտի սահմանափակում, հարկաբյուջետային հիմնավորված քաղաքականության իրականացում և այլն,

- արտաքին տնտեսական հարաբերությունների և միջազգային տնտեսական կապերի ազատականացում, ազգային տնտեսության բացության ապահովում:

Անցումը շուկայական հարաբերություններին իրագործելի և իրականանալի է միայն ազատ տնտեսավարող սուբյեկտների՝ արտադրողների և սպառողների առկայության պարագայում, ինչը հնարավոր է պետականին զուգահեռ սեփականության այլ ձևերի առկայության պայմաններում: Հետևապես, շուկայի անցման այս հիմնադրույթը ենթադրում էր հանրապետությունում սեփականության ձևերի բազմազանություն և համապատասխան մրցակցային միջավայրի ստեղծում, նրանց միջև ապահովելով շուկայական ազատ մրցակցությանը բնորոշ նորմալ ապրանքափոխություն: Այդ պատճառով էլ շուկայական հարաբերությունների ձևավորման ու զարգացման գործում պետական սեփականության ապապետականացումը տնտեսության առաջնահերթ լուծում պահանջող անհետաձգելի խնդիրներից էր:

Տնտեսական վերափոխումների պայմաններում, երբ իրականացվում է գների և արտաքին առևտրի ազատականացում, ազգային փոխարկելի տարադրամի ներմուծում, համապատասխան օրենսդրական դաշտի ձևավորում, մասնավոր ձեռնարկությունների ղեկավարներին՝ գնի, աշխատավարձի, ռեսուրսների բաշխման որոշման իրավունքի տրամադրում և այլն մասնավորեցման առաջնահերթ խնդիրներ են դառնում:

- արդյունավետության բարձրացումը,
- ապրանքային դեֆիցիտի կամ ավելցուկի չափերի հնարավորինս առավելագույն կրճատումը,
- ազատ մրցակցության համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծումը:

Տնտեսական մրցակցության արդյունավետության վրա մեծապես ազդում է սեփականության գործոնը: Միջազգային փորձը վկայում է, որ համակողմանիորեն հիմնավորված մասնավորեցման դեպքում ստեղծվում են բավականին նպաստավոր պայմաններ առողջ մրցակցային միջավայրի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքների համար: Այդ փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս նաև, որ սեփականության ապապետականացման դեպքում առանձին ֆինանսական խմբեր կարող են կենտրոնացնել խոշոր դրամական կապիտալ, ինչը ստեղծում է անհրաժեշտ պայմաններ նոր նախագծերի ու ծրագրերի իրականացման և գործող ոլորտների արդիականացման համար: Ակնհայտ է, որ տնտեսության զարգացման և ճգնաժամային երևույթների հաղթահարման արդյունավետ միջոց կարող է դառնալ արտադրության մեջ գիտատեխնիկական առջընթացի նվաճումների լայնամասշտաբ ներդրման ռազմավարությունը: Սակայն պետությունն ի վիճակի չէ կատարել այդպիսի ներդրումներ, ավելին շուկայական տնտեսության պայմաններում դա նաև անցանկալի է: Նման ռազմավարություն, որպես կանոն, իրականացնում են տնտեսավարող սուբյեկտները, քանի որ հենց նրանք են հետապնդում ավելի մեծ շահույթ ստանալու նպատակ:

ՀՀ-ում ապապետականացման գործընթացը սկսվեց առևտրի, հասարակական սննդի, կենցաղային սպասարկման, ծառայությունների ոլորտի և անավարտ շինարարության օբյեկտների սեփականաշնորհմամբ: Այդ գործընթացը հիմնականում հետապնդելով քաղաքական նպատակ, չապահովեց այնպիսի կարևոր խնդիրների լուծում, ինչպիսիք են՝ արդյունավետ սեփականատերերի ձևավորումը, ձեռնարկատիրությունը խթանող մեխանիզմների ստեղծումը և այլն: Արդյունքում, երկրում չձևավորվեց ձեռնարկատիրության համար անհրաժեշտ պայմաններ, ինչի հետևանքով էլ Հայաստանի տնտեսությունը հայտնվեց լուրջ խնդիրների առջև:

Չնայած որոշ հաջողությունների, մասնավորեցման գործընթացը, պայմանավորված տարբեր սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ պատճառներով, ընթացավ և այժմ էլ շարունակվում է ընթանալ, մեր կարծիքով, որոշակի վերապահումներով, ինչի հետևանքով խախտվեց սոցիալական արդարության սկզբունքը և հասարակության ներսում տեղի ունեցավ եկամտային և գույքային կտրուկ բեռնացում: Մասնավորեցմանն ի սկզբանե կարծես թե փորձ էր արվում հաղորդել ժողովրդավարական բնույթ (սերտիֆիկատների միջոցով յուրաքանչյուրը կարող էր դառնալ բաժնետեր), սակայն այդ գործընթացում սեփականատեր դարձավ հասարակության մի խումբ միայն, ինչը և հանգեցրեց որոշակի սոցիալական լարվածության:

Հայաստանում մրցակցային միջավայրի ձևավորումը և զարգացումը ենթադրում է շուկայական և պետական կարգավորման որոշակի հարաբերակցություն: Ընդ որում, այդ հարաբերակցության ցանկալի համամասնությունների կարելի է հասնել միայն արդյունավետ մրցակցային միջավայրի ձևավորման և զարգացման ռազմավարության իրականացման

արդյունքում: Մյուս կարևոր հիմնախնդիրը պետական և մասնավոր սեփականության հարաբերակցության դինամիկայի կանխորոշումն է, քանի որ այն մեծապես պայմանավորում է մրցակցային հարաբերությունների բնույթը և դրսևորման ձևերը:

Մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման համար անհրաժեշտ է.

- նվազեցնել և աստիճանաբար բացառել մրցակցային միջավայրի զարգացման վրա բացասաբար ազդող գործոնների ներգործությունը,
- բարձրացնել հասարակության տեղեկացվածությունն ու դերը մրցակցության սկզբունքների և ավանդույթների պահպանման խնդրում,
- կատարելագործել մրցակցային հարաբերությունների կարգավորման մեթոդական բազան և օրենսդրությունը
- կոորդինացնել կառավարության և մրցակցության պաշտպանության մարմնի համագործակցությունը,
- ամրապնդել մրցակցության պաշտպանության մարմնի դիրքերը, իրավասությունների ընդլայնմամբ, բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների համալրմամբ, նյութատեխնիկական գործուն բազայի ապահովմամբ և այլն,
- ձևավորել համապատասխան «դպրոց», ԲՈՒՀ-երում մրցակցությանն առնչվող մասնագիտությունների ստեղծմամբ և համապատասխան կադրերի պատրաստմամբ:

Մրցակցային միջավայրի ապահովման համար կարևոր նշանակություն ունեն տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական դաշտի ձևավորմանն ու զարգացմանն ուղղված բարեփոխումները: Ծիշտ է, բարեփոխման անշրջելի ուղին բռնած Հայաստանում այս ուղղությամբ վերջին տարիներին մշակվել են շուկայական պայմաններում ծագող տնտեսական հարաբերությունները կարգավորող բազմաթիվ օրենքներ և այլ նորմատիվ ակտեր, սակայն դրանք դեռևս չունեն անհրաժեշտ համալիրություն և համակարգված չեն, իսկ երբեմն հանդես են գալիս իրարամերժությամբ և բազմիմաստությամբ: Այդ իսկ պատճառով ոչ միայն մրցակցային միջավայրի բարելավման, այլև տնտեսական գործունեության բոլոր բնագավառներում արդյունավետության ապահովման համար կարևորագույն խնդիր է մնում օրենսդրական դաշտի շարունակական կատարելագործումը և ժամանակակից շուկայական մեխանիզմների ստեղծումը: Աշխարհի շատ երկրներում գործում են առանձին պետական մարմիններ, որոնք զբաղվում են տվյալ երկրի մրցակցային քաղաքականությամբ: ՀՀ-ում այդ ուղղությամբ տարվում են որոշ աշխատանքներ, մասնավորապես գործում է Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովը, մշակվել է «Կայուն տնտեսական զարգացման ռազմավարություն», որի շրջանակներում կատարվում է SWOT վերլուծություն՝ բացահայտելու ՀՀ տնտեսության ուժեղ և թույլ կողմերը: Բացի նշված հայեցակարգից մշակվել են նաև տնտեսության այլ ոլորտների զարգացման ռազմավարություններ: Սակայն մրցակցային միջավայրի բարելավման և հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացման առումով դեռևս ուղղորդված և արդյունավետ աշխատանքներ չեն տարվում:

Հակամենաշնորհային քաղաքականությունը հետպնդում է մենաշնորհացված ոլորտներում մրցակցային միջավայրի զարգացման նպատակ, որին հասնելու համար իրականացվող միջոցառումների իմաստը պետք է կայանա տնտեսության տարբեր ոլորտներում նոր, առաջընթաց ապահովող ձեռնարկությունների ստեղծման խթանման, մենաշնորհացված շուկաներ տեղական և օտարերկրյա ֆիրմաների մուտքի դյուրինացման մեջ: Մրցակցության զարգացմանը կարող են նպաստել նաև հարկային և մաքսային քաղաքականությունները, մենաշնորհացված շուկաներ առաջին անգամ մուտք գործող ձեռնարկություններին որոշակի արտոնություններ տրամադրելու և հարկային «արձակուրդներ» սահմանելու ճանապարհով:

Տնտեսական մրցակցության զարգացման հիմք պետք է դառնա գիտելիքահենք տնտեսության կառուցումը՝ հենվելով մարդկային կապիտալի զարգացման վրա՝ խթանելով գիտական մտքի և գիտատեխնիկական առաջընթացի զարգացումը: Ազատ մրցակցությանը նպաստելուն ուղղված քաղաքականության հիմնական նպատակը պետք է դառնա երկրում բարեխիղճ մրցակցության համար անհրաժեշտ միջավայրի ձևավորումն ու ապահովումը և

հակամրցակցային գործունեության կանխարգելումն ու սահմանափակումը, ինչը կհանգեցնի ձեռնարկատիրության զարգացմանը և սպառողների շահերի պաշտպանությանը: Այդպիսի քաղաքականությունն ինչպես սպառողների, այնպես էլ գործարարներին կընձեռի հնարավորություն.

- ստանալ բազմատեսակ և բարձրակարգ ապրանքներ հնարավորինս ցածր կամ գոնե համարժեք գներով,
- օգտվել ընդհանուր, արդարացի և հավասար խաղի կանոններից, կյանքի կոչել գործարարության և ձեռներեցության իր հակումներն ու կարողությունները,
- մասնակցել տնտեսական գործընթացների կառավարմանը և դրանց արդյունավետությանն ուղղված որոշումների կայացմանը,
- ամրապնդել հանրապետությունում տնտեսական ազատական քաղաքականության իրականացման հրամայականը և հետևողականորեն ընթանալ քաղաքակիրթ երկրների հետ ինտեգրվելու ուղով,
- նպաստել ներդրումների ներգրավմանը և բարեխիղճ մրցակցային միջավայրի ձևավորմանը, հայրենական և օտարերկրյա գործարարների համար ստեղծելով շուկա մուտք գործելու հավասար հնարավորություն,
- զարգացնել փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը,
- ապակենտրոնացնել տնտեսական որոշումների ընդունման գործընթացը,
- վերացնել կամ նվազեցնել շուկա մուտքի և ելքի կառուցվածքային, ինստիտուցիոնալ, վարչական խոչընդոտները,
- աջակցել աղքատության հաղթահարմանը և կոռուպցիայի դեմ պայքարին ուղղված քաղաքականության իրականացմանը և այլն:

Տնտեսության զարգացման առավել կարևոր նախադրյալներից են ներդրումները՝ որպես վերարտադրության ապահովման նախապայման: Տնտեսության մեջ ներդրումների հոսք կարող է լինել միայն որոշակի պայմանների և գործոնների առկայության դեպքում: Ընդհանուր առմամբ, դրանցով էլ որոշվում է երկրի ներդրումային միջավայրի գրավչության աստիճանը, որը ուղղակիորեն կախված է տվյալ երկրում ձեռնարկատիրության նկատմամբ վարվող պետական քաղաքականությունից և դիտարկվող բնագավառում ձևավորված սկզբունքներից ու ավանդույթներից:

ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման համար առաջին հերթին պետք է բարձրացնել այդ ուղղությամբ վարվող պետական քաղաքականության արդյունավետությունը՝ մշակելով և իրականացնելով համակողմանիորեն հիմնավորված ռազմավարություն: Հանրապետությունում տնտեսական մրցակցության պետական կարգավորման հիմնահարցերը ներկայումս գտնվում են Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի գործառույթների տիրույթում: Հանձնաժողովն իր լիազորությունների սահմաններում իրականացնում է որոշակի քաղաքականություն, սակայն այն, մեր կարծիքով, դեռևս չի առանձնանում իր արդյունավետությամբ, կապված մենաշնորհային գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության բացահայտման, դրանց գնահատման, ինչպես նաև անհրաժեշտ պատժամիջոցների կիրառման հետ: Այդ գործառույթների կատարման արդյունավետությունը բարձրացնելու համար առաջին հերթն անհրաժեշտ է.

- ուժեղացնել տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված օրենսդրության պահանջների կատարման վերահսկողությունը,
- ձևավորել մենաշնորհային գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության բացահայտման և գնահատման հստակ չափորոշիչներ,
- սահմանել և անվերապահորեն կիրառել անբարեխիղճ մրցակցությանը համարժեք պատժամիջոցներ,
- նպաստել մենաշնորհված ոլորտներում մրցակցային միջավայրի առողջացմանը,
- տրամադրել արտոնություններ մենաշնորհված շուկաներ մուտք գործող կազմակերպություններին,

- անցկացնել ձևավորված մենաշնորհների սպակենտրոնացում,
- կատարելագործել հակամենաշնորհային քաղաքականությամբ պայմանավորված հարաբերություններ կարգավորման իրավական դաշտը:

Նշված գործառույթների հետևողական ու արդյունավետ իրականացումը, հանդիսանալով տնտեսության մեջ բարեխիղճ մրցակցային միջավայրի ձևավորման և զարգացման, տնտեսավարող սուբյեկտների համար մրցակցային հավասար պայմանների ապահովման, գործարար ակտիվության խթանման, ինչպես նաև շուկայական իշխանության չարաշահման կանխարգելման առանցքային նախապայման, միաժամանակ ենթադրում է հակամենաշնորհային քաղաքականության ինչպես ինստիտուցիոնալ, այնպես էլ իրավական անհրաժեշտ հիմքերի ձևավորում: Հակամենաշնորհային օրենսդրության առումով հանրապետությունում որոշակի աշխատանք իրականացված է, մասնավորապես, ընդունվել են «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին», «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին», «Հակագնազոյացման (հակադեմփինգային) և փոխհատուցման միջոցների մասին», «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքները և այդ ոլորտի կարգավորմանն ուղղված մի շարք այլ իրավական ակտեր: Նշենք սակայն, որ ցավոք, դեռևս չի ապահովվում դրանց հետևողական կիրառությունը կյանքում, ինչի հետևանքով հակամենաշնորհային քաղաքականության և մրցակցության պաշտպանության իրավական կարգավորումը հանրապետությունում կրում է մակերեսային ու սուբյեկտիվ բնույթ և չի նպաստում մրցակցային միջավայրի առողջացմանը: Որոշակի վերապահումներով բացառություն է կազմում «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումը և դրա գործադրումն ապահովող պետական Հանձնաժողովի ստեղծումը, ինչը պետք է համարել կարևոր քայլ Հայաստանում մրցակցային քաղաքականության ձևավորման և իրականացման գործում:

Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի դերն ու նրա կողմից իրականացվող հիմնական գործառույթները շատ մոտ են զարգացած երկրներում գործող մասնատիպ մարմինների առաքելությանն ու գործառույթներին: Թերևս բացառություն է կազմում անբարեխիղճ մրցակցության կանխարգելման և վերացման գործառույթը, որի իրականացման իրավասությունը Հայաստանի նման ոչ մեծ երկրի դեպքում նպատակահարմար է գտնվել վերապահել մրցակցության պաշտպանության պետական մարմնին: Սակայն, տվյալ համեմատության մեջ նկատելի է Հայաստանի մրցակցության պաշտպանության պետական մարմնի գործառույթների իրականացման մեխանիզմների ու գործիքների, ինչպես նաև դրանց գործադրման որոշակի տարբերություն: Առկա են մի շարք հիմնախնդիրներ, որոնք բացահայտում են Հանձնաժողովի լիարժեք գործունեության համար անհրաժեշտ միջոցների և լծակների ոչ բավարար լինելու հանգամանքը: Ընդհանուր առմամբ, դրանք վերաբերում են օրենսդրության, մեթոդաբանության, օրենքի դրույթների կիրարկման, տեղեկատվության հավաքագրման, պետական մարմինների հետ համագործակցության կազմակերպման, ինչպես նաև մասնագիտական որակավորման բարձրացման, տեխնիկական հագեցվածության և այլ խնդիրներին: Ավելին, եթե կան որոշակի հաջողություններ սպրանքային շուկաներում տնտեսավարող սուբյեկտների գերիշխող դիրքի չարաշահման և անբարեխիղճ մրցակցության դրսևորումների կանխման և վերացման հարցերում, ապա հակամրցակցային համաձայնությունների բացահայտումն ու սպացուցումը և չարտոնված համակենտրոնացումների արգելումը լուրջ խնդիր է մրցակցության պաշտպանության մարմնի համար:

Ատենախոսության երրորդ՝ **«Հակամենաշնորհային քաղաքականության կատարելագործման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում»** գլխում, կատարված ուսումնասիրությունների և վերլուծությունների հիման վրա մշակվել են Հայաստանում տնտեսական մրցակցության պաշտպանության օրենսդրաիրավական և ինստիտուցիոնալ հիմքերի կատարելագործմանը և մրցակցության բնագավառի հարաբերությունները կարգավորող պետական լիազոր մարմնի իրավասությունների ընդլայնմանն ուղղված առաջարկություններ:

Հայաստանում, ինչպես նաև անցումային փուլում գտնվող ցանկացած երկրում, մենաշնորհացման բարձր մակարդակը անխուսափելի է, հետևաբար՝ պետական տնտեսական քաղաքականության հիմնական նպատակը պետք է լինի մրցակցային միջավայրի զարգացումն արգելակող ոլորտներում ժամանակակից ձեռնարկությունների ստեղծման խթանումը և շուկաներ մուտք գործելու հնարավորությունների ընդլայնումը: Ներկայումս հանրապետությունում մրցակցային միջավայրի բարելավման և ներքին շուկայի պաշտպանության ուղղությամբ տարվող աշխատանքները միտված են այդ նպատակով ձևավորված իրավական դաշտը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու, օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության առավել արդյունավետ լծակներ կիրառելու, հայրենական արտադրողների և սպառողների շահերի պաշտպանությունը կազմակերպելու, բարեխիղճ մրցակցային դաշտ ձևավորելու և հակամրցակցային քայլերը կանխարգելելու գործառույթներին:

ՀՀ տնտեսության կառուցվածքի արդիականացման, կառավարման նոր սկզբունքների կիրառման և շուկայական ժամանակակից մեխանիզմների ձևավորման համար կարևոր նշանակություն ունի արտահանմանն ուղղված ձեռնարկությունների ստեղծումը, արտահանման ծավալների մեծացումը, նոր շուկաներ մուտք գործելու հնարավորությունների ընդլայնումը և այլն: Դա հատկապես կարևորվում է հանրապետության տնտեսության հարաբերական մեկուսացվածության պարագայում, երբ առկա են տրանսպորտային բարդ խնդիրներ, վճարունակ պահանջարկի սահմանափակվածություն և նման այլ հարցեր, որոնք, ըստ էության, հանդիսանում են մրցակցային ուժերի ակտիվությունը զսպող հիմնական գործոններ:

Տնտեսական համակարգի արդյունավետության բարձրացման համար անհրաժեշտ է հասնել սեփականության և տնտեսավարման տարբեր ձևերի լավագույն հարաբերակցության: Ընդ որում, պետք է հատկապես կարևորել պետական և մասնավոր հատվածների միջև հարաբերակցության հաստատման հարցը, քանի որ տնտեսական հարաբերությունների ազատականությունը դեռևս չի կարող երաշխավորել արդյունավետություն գործունեության բոլոր ոլորտներում: Այդ առումով, թերևս բացառություն կարող է կազմել փոքր և միջին ձեռնարկատիրությունը, որը ճկուն վարկային և հարկային քաղաքականությունների դեպքում կարող է ոչ միայն հասնել ցանկալի զարգացման, այլև նպաստել արտադրության նոր, ավելի պրոգրեսիվ ուղղությունների ձևավորմանը:

Ռազմավարական բնույթի ռեսուրսների և ազատական տնտեսական հարաբերություններին հատուկ արտադրական գործոնների բացակայությունը էականորեն սահմանափակում է միջազգային շուկաներ մուտք գործելու Հայաստանի հնարավորությունները: Այս հանգամանքով պայմանավորված առաջանում է մրցակցային նոր առավելությունների բացահայտման, դրանց համակողմանի գնահատման և նպատակամետ օգտագործման անհրաժեշտություն: Հանրապետության համար դրանցից, թերևս առավել հեռանկարային կարող է ներկայանալ գիտելիքահենք տնտեսության ձևավորմամբ, ինովացիաների և վեճուրային ձեռնարկատիրության զարգացումը: Միևնույն ժամանակ, ակնհայտ է, որ տնտեսության մեջ ցանկացած նորարարական նախաձեռնություն ենթադրում է մեծ ներդրումներ և արտադրական հարաբերությունների համալիր կարգավորվածություն: Այս առումով, հանրապետությունում, մեր կարծիքով, չի կարող լինել անլուծելի խնդիրներ, պարզապես պետք է դրսևորել կամք և, վերջապես, առողջացնել մրցակցային միջավայրը, մեծացնել ներդրումային գրավչությունը և տնտեսական հարաբերությունների կարգավորման մակարդակը համապատասխանեցնել միջազգային չափանիշներին:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ վերջին տարիների ընթացքում ՀՀ կառավարության հեռանկարային զարգացման ծրագրերում որոշակիորեն շեշտադրվում է նորարարությունների դերի կարևորման, բարձր տեխնոլոգիաների զարգացման և արդյունաբերական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտությունը: Ընդհանուր տնտեսական քաղաքականությունում արդյունաբերական քաղաքականության գերակայությունը թույլ կտա ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառման ճանապարհով հասնել արտադրական կարողությունների ընդլայնման և տնտեսության կառուցվածքի բարելավման: Դյուրային առումով, տնտեսական զարգացման լուծմտովներ պետք է դառնան լեռնամետալուրգիան, վերամշակող և քիմիական արդյունաբերության

ողորտները: Տնտեսության արդյունավետ ճյուղային և ներճյուղային կառուցվածքների ձևավորման առումով պետք է կարևորել կորպորատիվ կառավարման ժամանակակից ձևերի ներդրումն ու զարգացումը:

Հարկ է սակայն նշել, որ ցանկացած զարգացում շուկայական տնտեսության պայմաններում պետք է տեղի ունենա բացառապես մրցակցային միջավայրում, քանի որ իրական արդյունավետության կարելի է հասնել միայն այդ դեպքում, երբ էականորեն կգազվեն գերակա դիրքի, համաձայնությունների, համակենտրոնացումների և անբարեխիղճ մրցակցության այլ դրսևորումների հետ կապված չարաշահումները: Միևնույն ժամանակ, պետք է դրանցից տարանջատել այնպիսիները, որոնք, թեև ուղղված ժամանակավորապես, կարող են խթանել այլ արտադրությունների զարգացումը: Մասնավորապես, որպես այդպիսին կարող են լինել հետազոտությունների և դրանց արդյունքների ներդրմանն ուղղված համաձայնությունները: Նման համաձայնությունները կարող են ընկերությունների խմբերին հնարավորություն տալ գործելու ավելի արդյունավետ, նվազեցնելու տեղեկատվական կամ տրանսակցիոն ծախսերը: Այդպիսի համաձայնությունների ուղղակի արգելումը՝ հաշվի առնելով շուկայի զուտ կառուցվածքային ցուցանիշները, փոքր երկրի պայմաններում կարող է արդարացված չլինել, քանի որ դրանք կարող են հնարավորություն տալ ընկերություններին օգտվելու մասշտաբի էֆեկտից, նպաստելու տեխնիկական զարգացմանը, ինչպես նաև հասնելու արտադրական և բաշխման արդյունավետության: Այդպիսի համաձայնությունները հաճախ կարևորագույն գործիք են դառնում որոշ ձեռնարկությունների համար միջազգային շուկայում առավել մրցունակ լինելու առումով, և, ընդհանրապես, դրանց արդյունավետ կարգավորումը հանդիսանում է փոքր երկրների համապատասխան մարմինների առաջնահերթ խնդիրներից մեկը:

Մրցակցության կարգավորումը՝ որպես պետական քաղաքականության կարևորագույն ուղղություն, պետք է բացառի.

- անբարեխիղճ միցակցային ձևերի կիրառում,
- տնտեսական գործունեության արդյունավետության խաթարում,
- սպառողների իրավունքների ոտնահարում,
- շուկայական իշխանության չարաշահում,
- ապրանքային շուկայում մրցակցության վրա ազդեցության արգելված ձևերի կիրառում,
- մենաշնորհային գործնությունից սպառողների շահերի վտանգում և այլն:

Անհրաժեշտ է սակայն նշել, որ Հայաստանում մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված գործառնությունների իրականացման ժամանակ, այդուհանդերձ, կարող են կիրառվել որոշակի սուբյեկտիվ մոտեցումներ: Գործնականում օրենսդրության առանձին դրույթների կիրառության ժամանակ կարող են ծագել տարբեր դժվարություններ: Մասնավորապես, բարդություններ կարող են առաջանալ թե գերիշխող դիրքի որակման, թե համաձայնությունները հակամրցակցային ճանաչելու, թե մրցակցությունը անբարեխիղճ գնահատելու ժամանակ: Անկախ իրավական ակտերում կարգավորող դրույթի ձևակերպման հստակությունից գործնականում այն կիրառող մարմնի աշխատակիցը, բացի տվյալ դեպքի վերաբերյալ հնարավոր ոչ հիմնավորված որոշում կայացնելուց, կարող է նաև հանդես բերել անձնական, սուբյեկտիվ մոտեցում:

Ամփոփելով, հարկ է նշել, որ պետությունը տնտեսական մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության սկզբունքները մշակելիս և այդ քաղաքականության իրականացման ուղիներն որոշելիս պետք է հաշվի առնի տնտեսական գործընթացների և պետական գործառնությունների փոխկապակցվածության և փոխպայմանավորվածության ազդեցությունը ազատ մրցակցային միջավայրի վրա, մշտապես ուշադրության կենտրոնում պահելով դրանց հիմնավորված և ռացիոնալ հարաբերակցություն հաստատելու հարցը, քանի որ առանց մրցակցության ոլորտին առնչվող խնդիրների հետևողական ու համալիր լուծման բացառվում է արդյունավետ հակամենաշնորհային քաղաքականության իրականացում:

Եզրակացություններում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները, եզրահանգումներն ու առաջարկությունները.

1. Հայաստանի Հանրապետության արդի տնտեսական քաղաքականության առաջնային հիմնախնդիրներից է տնտեսական մրցակցության իրական պայմանների ապահովումը, տնտեսական դաշտում գործող մենաշնորհների կարգավորումը և դրանցով

պայմանավորված շուկայական աղավաղումների բացառումը: Երկրի տնտեսության համար կարևոր պետք է համարել մենաշնորհների կարգավորման և տնտեսական մրցակցության պաշտպանության միասնական ազգային մոդելի մշակումը և դրա գործնական կիրառման իրատեսական հիմքերի ստեղծումը:

2. ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման համար անհրաժեշտ է բարձրացնել այդ ուղղությամբ վարվող պետական քաղաքականության արդյունավետությունը, ուժեղացնել տնտեսական մրցակցության պաշտպանությանն ուղղված օրենսդրության պահանջների կատարման վերահսկողությունը, ձևավորել մենաշնորհային գործունեության և անբարեխիղճ մրցակցության բացահայտման և գնահատման հատակ չափորոշիչներ, սահմանել և անվերապահորեն կիրառել անբարեխիղճ մրցակցությանը համարժեք պատժամիջոցներ, նպաստել մենաշնորհված ոլորտներում մրցակցային միջավայրի առողջացմանը, կատարելագործել հակամենաշնորհային քաղաքականությամբ պայմանավորված հարաբերություններ կարգավորման իրավական դաշտը և այլն:
3. Հայաստանում առողջ մրցակցային միջավայր ստեղծելու համար անհրաժեշտ է իրականացնել շուկայական հարաբերություններին պետական մասնակցության հիմնավորված և ճկուն քաղաքականություն: Բարեփոխումների հաջողության կարևոր նախադրյալ պետք է համարվի հասարակական համաձայնության և քաղաքական հանդուրժողականության մթնոլորտի ձևավորումը: Դրան հասնելու, ինչպես նաև ազատական հարաբերություններին բնորոշ տրամաբանությամբ առաջնորդվելու համար անհրաժեշտ է պետական սեփականության մենաշնորհի վերացում, տնտեսական իշխանության ապակենտրոնացում և բազմասեփականության սկզբունքների արմատավորում, շուկայական ենթակառուցվածքների և մեխանիզմների ստեղծում, ներդրումների և մակրոտնտեսական պահանջարկի խրախուսում, մակրոտնտեսական կայունության ապահովում, արտաքին տնտեսական հարաբերությունների և միջազգային տնտեսական կապերի ազատականացում, ինչպես նաև ազգային տնտեսության բացության ապահովում:
4. Տնտեսական մրցակցության արդյունավետության վրա մեծապես ազդում է սեփականության գործոնը: Միջազգային փորձը վկայում է, որ համակողմանիորեն հիմնավորված մասնավորեցման դեպքում ստեղծվում են նպաստավոր պայմաններ առողջ մրցակցային միջավայրի ձևավորմանն ուղղված քաղաքականության համար: Այդ փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս նաև, որ սեփականության հիմնավորված և ուղղորդված ապապետականացման (մասնավորեցման) դեպքում ձևավորվում են առանձին ֆինանսական խմբեր, որոնք ի գործու են լինում կենտրոնացնել անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներ, ինչը ստեղծում է անհրաժեշտ պայմաններ առաջնահերթ ու նորարարական նախագծերի և կարևորագույն ծրագրերի իրագործման, ինչպես նաև գործող ոլորտների արդիականացման համար:
5. Տնտեսության զարգացման և ճգնաժամային երևույթների հաղթահարման համար պետք է մշակել արտադրության մեջ գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումների լայնամասշտաբ ներդրման ռազմավարություն: Շուկայական տնտեսության պայմաններում այդպիսի ռազմավարությամբ նախատեսվող ծրագրերը, որպես կանոն, իրագործվում են մասնավոր հատվածի սուբյեկտների կողմից, քանի որ հենց նրանք են հետապնդում ավելի մեծ շահույթ ստանալու նպատակ: Այս գործընթացում պետությունը պետք է հանդես գա այդպիսի ռազմավարություն մշակողի, դրանով ենթադրվող հարաբերությունները կարգավորողի, ինչպես նաև այդ գործընթացում հնարավոր ռիսկերը զսպողի դերում:
6. Հակամենաշնորհային քաղաքականությունը հանդիսանալով պետության կողմից իրականացվող ընդհանուր տնտեսական քաղաքականության կարևոր մաս, չպետք է խոչընդոտի տնտեսության տարբեր ճյուղերի և ոլորտների զարգացմանը, նպաստելով մակրոտնտեսական հավասարակշռության ապահովմանը, տնտեսական աճին, ինչպես նաև միջազգային շուկաներում հայրենական ապրանքարտադրողների մրցունակության բարձրացմանը:

- Մրցակցային միջավայրի բարելավման և մրցակցության պաշտպանության քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման համար անհրաժեշտ է բացառել մրցակցային միջավայրի զարգացման վրա բացասաբար ազդող գործոնների ներգործությունը, բարձրացնել հասարակության տեղեկացվածությունն ու դերը մրցակցության սկզբունքների պահպանման խնդրում, կատարելագործել մրցակցային հարաբերությունների կարգավորման մեթոդական բազան և օրենսդրությունը, կողողինացնել Կառավարության և մրցակցության պաշտպանության մարմնի համագործակցությունը, ամրապնդել մրցակցության պաշտպանության մարմնի դիրքերը, իրավասությունների ընդլայնմամբ, բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների համալրմամբ, նյութատեխնիկական գործուն բազայի ապահովմամբ և այլն:
- Մրցակցության զարգացման քաղաքականության հիմնական նպատակ պետք է դառնա երկրում այդ ուղղությամբ անհրաժեշտ միջավայրի ձևավորումը և հակամրցակցային գործունեության կանխարգելումը: Այդպիսի նպատակի իրագործումը կհանգեցնի ձեռնարկատիրության զարգացման և սպառողների շահերի պաշտպանության գործարարության և ձեռներեցության ասպարեզում քաղաքացիների հակումների և կարողությունների դրսևորման ու օգտագործման, տնտեսական կյանքում ընդունվող որոշումներին նրանց մասնակցության և այլն: Արդյունքում կմեծանա երկրի ներդրումային գրավչությունը, էականորեն կնվազեն շուկա մուտքի և ելքի կառուցվածքային, ինստիտուցիոնալ, վարչական խոչընդոտները, կձևավորվեն նպաստավոր պայմաններ փոքր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման, այդպիսով նաև աղքատության հաղթահարման և կոռուպցիոն ռիսկերի սահմանափակման համար:
- Մրցակցության պետական կարգավորումն առաջին հերթին պետք է հետապնդի գործարար ակտիվության բարձրացման, սպառողների իրավունքների պաշտպանության, տնտեսական շրջանառության մասնակիցների համար հավասար պայմանների ապահովման, ամբարեխիղճ մրցակցային վարքագծի բացահայտման, այդպիսի երևույթների դեպքում պատասխանատվության համարժեք միջոցների կիրառման, մենջնորհային գործունեությունից քաղաքացիների շահերի պաշտպանության, շուկայում մրցակցային արգելված գործողությունների և շուկայական իշխանության չարաշահումների բացառման նպատակ:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքերը տպագրված են հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Բոստանջյան Վ.Բ, Մուսաեյան Տ.Վ., «Մրցակցային միջավայրի պետական կարգավորումը», Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան 2012թ. 3(15) էջ 9-23:
2. Մուսաեյան Տ.Վ., «Մրցակցության զարգացման հեռանկարները համաշխարհային տնտեսության մեջ ինտեգրվելու համատեքստում», Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան 2012թ. 3(15) էջ 104-116:
3. Մուսաեյան Տ.Վ., «Մրցակցային միջավայրի բարելավման խնդիրները, Հայաստանի» Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան 2013թ. 1(17) էջ 95-108:
4. Բոստանջյան Վ.Բ, Մուսաեյան Տ.Վ., «Հակամենաշնորհային քաղաքականության խնդիրները և նպատակները», Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան 2012թ. 2(14) էջ 11-28:
5. Մուսաեյան Տ.Վ., «ՀՀ Մրցակցային միջավայրի ձևավորման քաղաքականությունը», Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, գիտական հոդվածների ժողովածու, «Անանիա Շիրակացի» Միջազգային հարաբերությունների համալսարան, Երևան 2012թ-2(14) էջ 84-95:

МУСАЕЛЯН ТАТЕВИК ВАЛЕРОВНА

“ПРОБЛЕМЫ АНТИМОНОПОЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ”

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 “Экономика, управление хозяйством и его отраслями”.

Защита диссертации состоится на заседании специализированного совета по экономике 015 ВАК Республики Армения при экономическом факультете Ереванского государственного университета 6-го декабря 2013 года в 13.30, по адресу: г. Ереван, 0009, ул. Абовяна 52.

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена изучению основных проблем повышения эффективности антимонопольной политики РА и разработке подходов, направленных на их решение. В связи с этим подчеркивая важность экономической политики, осуществляемой государством, и учитывая особенности государства, в работе предложены пути развития конкурентного рынка и развития экономической конкурентоспособности РА.

Являясь движущей силой рыночной системы, свободная конкуренция способствует научно-техническому прогрессу и внедрению инновационных комплексных программ, стимулируя процесс модернизации производственных технологий, обеспечивая эффективное использование ресурсов и сокращение производственных расходов, улучшение качества продукции, экономической силы, в конечном итоге, обеспечивая стабильное социально-экономическое развитие страны.

Основная цель диссертации заключается в оценивании государственной политики в сфере защиты экономической конкуренции, развитии конкурентного рынка в Республике Армения, раскрытии путей решения основных проблем, связанных с его реализацией, разработке концепционных подходов и предложений, направленных на повышение эффективности антимонопольной политики.

Для достижения этой цели в диссертации были поставлены и решены следующие проблемы:

- Раскрытие сущности антимонопольной политики и изучение условий формирования конкурентной среды в РА;
- Исследование подходов оценивания экономической конкуренции и на основании принятых в мировой практике критериев формирование оценки его обороны в РА;

- Изучение экономических основ государственного регулирования конкурентной среды и разработка основных принципов реализации антимонопольной политики в Армении;
- Раскрытие и оценка основных шагов, направленных на улучшение и развитие конкурентной среды в РА;
- Изучение законодательного поля, регулирующего сферу экономической конкурентности, и раскрытие возможностей и направлений его усовершенствования,
- Разработка путей защиты экономической конкурентоспособности и развития конкурентного рынка в РА.

На основе проведенных в диссертации исследований и анализов был получен ряд результатов, имеющих теоретическую, методическую и деловую значимость. Основные положения, отражающие научную новизну, следующие:

- На основе оценки используемых подходов формирования конкурентных основ в экономике РА были выявлены особенности осуществления защиты экономической конкуренции в республике и были предложены пути государственной политики, направленные на повышение конкурентоспособности экономики;
- На основе изучения равночисленной мировой конкуренции, а также основных вопросов конкуренции, учитывая особенности экономики РА, были предложены возможные подходы по локализации мирового опыта в вопросах регулирования конкуренции;
- В результате факторного анализа были предложены мероприятия по повышению конкурентных преимуществ экономики РА, подходы по ликвидации имеющихся недостатков и препятствий, замедляющих процесс выздоровления конкурентной среды в экономике;
- В результате анализа правовых основ, регулирующих конкурентную сферу, были разработаны основные направления по повышению конкурентоспособности предприятий, а также по улучшению конкурентной среды законодательного поля.

Представленные в диссертации предложения по формированию здоровой конкурентной среды и законодательных реформ, совершенствованию антимонопольной политики, направленной на защиту экономической конкуренции РА, могут применяться как в осуществлении политики защиты экономической конкуренции РА, так и при разработке стратегий по повышению конкурентоспособности экономики.

THE PROBLEM OF ANTIMONOPOLY POLICY IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

The thesis for the degree for the candidate of economic science with the profession 08.00.02 " Economics, management and its branches." The protection of the thesis consists of the specialized meeting about the economy 015 VAK, for the Economic Faculty of Yerevan State University, Republic of Armenia, December 6, 2013, at 13:30, Address: Yerevan 0009, Abovyan street 52.

RESUME

The thesis is devoted to the study of the improvement of issues of productivity of antitrust policy of RA and the development of the approaches towards their solutions. In that respect giving importance to the economic policy being done by the state and considering the features of the republic; in the paper there are offered the ways of development of the competitive market and economic contention of RA.

As the driving force of the market system, free competition promotes technical and scientific progress and the introduction of innovative integrated programs stimulating the process of modernization of production technology ensuring efficient use of resources and reduction of production costs, product quality, economic strength, ultimately provides a stable socio-economic development of the country.

The main aim of the thesis is the estimation of the state policy, the revelation of the ways of solution of the issues connected with its realization, the development of the conceptual approaches and suggestions towards the improvement of the productivity of the antitrust policy in the sphere of the development of competitive market and the protection of economic contention of RA.

For the realization of the aim in the thesis there were put and solved the following issues:

- To reveal the essence of the antitrust policy and study the conditions of the formation of competitive environment of RA
- To study the approaches of the estimation of economic contention and to form the appraisals of its protection in RA based on the criteria adopted in universal
- To analyze the economic bases of the state regulation in competitive environment and to form the main principles of the realization of antitrust policy in RA
- To reveal and estimate the basic steps towards the improvement and the development of the competitive environment of RA
- To study the legislation regulating the field of economic contention and reveal the opportunities and the ways of its perfection
- To make ways of the development of competitive market and the protection of economic contention in RA

On the basis of the studies and the analyzes done in the thesis there are made some results having theoretical, methodical and practical meanings from which the main provisions reflecting the scientific novelty are the followings:

- On the basis of the estimation of the productivity of applicable approaches of the formation of competitive bases of economy of RA there were revealed the features of the realization of protection of economic contention in the republic and there were offered some state political ways towards the improvement of economic competitiveness

- On the basis of the number of universal competitiveness as well on the study of issues of competitiveness there were offered some possible approaches for the localization of the universal practice for the regulation of the competitiveness considering the features of the economy of RA
- In the result of the practical analyzes there were offered the prior events for the improvement of competitive advantages of the economy of RA and the obstacles forbidding the health of the competitive environment in the economy and the abolition of existing deficiencies
- In the result of the analyses of legal bases regulating the competitive field there were developed the basic ways of perfection of the legislation towards the improvement of the competitiveness of the companies and the competitive environment.

The suggestions of formation presented in the thesis towards the protection of economic competitiveness of RA and the perfection of antitrust policy, the legislative reforms, the healthy competitive environment can be applied both in the realization of the policy of protection of economic contention of RA and the development of the state strategy for the improvement of the competitiveness of economy.